ಕನ್ನಡ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳು: ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಮಹಾಲಿಂಗ ಪ್ರಭು*

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.22300954

ABSTRACT

ಜಾತಿಯ ಮೂಲ ಮತ್ತು ಅರ್ಥ: 'ಜಾತಿ' ಎಂಬ ಪದವು ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ಮೂಲದ 'ಕಾಸ್ಟಾ' (Casta) ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಬಂದಿದೆ, ಇದರರ್ಥ 'ಸಂತತಿ' ಅಥವಾ 'ಅನುವಂಶೀಯ ಗುಣ'. ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಎಸ್.ವಿ. ಕೇತ್ಕರ್, ಮೆಕೈವರ್ ಮತ್ತು ಪೇಜ್ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ಜಾತಿಯು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವ ಒಂದು ಶ್ರೇಣೀಕೃತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚೌಕಟ್ಟಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹುಟ್ಟಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಆಹಾರ ಪದ್ಧತಿ, ವಿವಾಹ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವರೆಲ್ಲರೂ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಸಮಾನರಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಮೇಲು-ಕೀಳು, ಬಡವ-ಬಲ್ಲಿದ ಎಂಬ ಭೇದಭಾವಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದೆ. ಆದರೆ, ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಘನತೆ ಮತ್ತು ಗೌರವವು ಕೇವಲ ಅನುವಂಶೀಯತೆಯಿಂದಲ್ಲದೆ, ಆತನ ಸ್ವ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೂ ನಿರ್ಧರಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

KEYWORDS: ಜಾತಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರ, ಶ್ರೇಣೀಕೃತ, ಅನುವಂಶೀಯತೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಪ್ರತಿರೋಧ, ಶೋಷಣೆ.

* **ಮಹಾಲಿಂಗ ಪ್ರಭು,** ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ದಯಾನಂದ ಸಾಗರ್ ಬಿಜಿನೆಸ್ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಪೀಠಿಕೆ

ಸಮಾಜವು ನಿಂತ ನೀರಲ್ಲ; ಅದು ನಿರಂತರ ಪರಿವರ್ತನಾಶೀಲ ಮತ್ತು ಚಲನಶೀಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ಕಾಲಚಕ್ರ ಉರುಳಿದಂತೆ ಮಾನವನ ಅಸ್ಮಿತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪಲ್ಲಟಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ 1970ರ ನಂತರದ ದಲಿತ–ಬಂಡಾಯ ಮತ್ತು ನವ್ಯೋತ್ತರ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಕೇವಲ ಕಲ್ಪಿತ ಕಥನಗಳಾಗಿ ಉಳಿಯದೆ, ವಾಸ್ತವ ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಣೀಕೃತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಸಂಶೋಧನಾ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿವೆ. ಸಮಾಜದ ಆಳದಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಜಾತೀಯತೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳು ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಪರ ಮಿತಿಗಳು ಆಧುನಿಕತೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹೇಗೆ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿವೆ. ಈ ಪ್ರಬಂಧವು ಆಯ್ದ ಕನ್ನಡ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಬಹುಮುಖಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದ ತಾತ್ವಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ತಾತ್ವಿಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಅಡಿಪಾಯವಾಗಿವೆ.

ಎಸ್.ವಿ. ಕೇತ್ಕರ್: ಇವರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ, 'ಜಾತಿ' (Caste) ಪದವು ಸ್ಪ್ಯಾನಿಷ್ ಮತ್ತು ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ಭಾಷೆಯ 'ಕಾಸ್ಟಾ' (Casta) ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಇದರ ನಿಖರ ಅರ್ಥ 'ಜನಾಂಗ' (Race/Ethnicity), 'ಬುಡಕಟ್ಟು' ಅಥವಾ 'ಅನುವಂಶೀಯತೆ' ಎಂದಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಸಮಾಜವು ತನ್ನದೇ ಆದ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ನಿಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ.[1]

ಮೆಕೈವರ್ ಮತ್ತು ಪೇಜ್: ಇವರು ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಜಾತಿಯ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತಾ, "ಯಾವಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆಯೋ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಯಾವುದೇ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಆಗ ವರ್ಗವು ಜಾತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.[2] ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ: 350 – 365 ಇದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೇಣೀಕರಣದ ಅಚಲತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಎಂ.ಎನ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ್: ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರದ ಧೀಮಂತ ಚಿಂತಕರಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಅವರು ಜಾತಿಯನ್ನು 'ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಏಣಿ–ಶ್ರೇಣಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವಂಶೀಯತೆ, ಮದುವೆಯ ಕಟ್ಟುಪಾಡು ಮತ್ತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವೃತ್ತಿಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೂಪುಗೊಂಡ ಸಮೂಹವೇ ಜಾತಿ ಎಂಬುದು ಇವರ ಅಭಿಮತ.[3]

ಜಾತಿ ಕೇಂದ್ರಿತ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು

ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಎದುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿರೋಧ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿರೋಧದ ನೆಲೆಗಳು

ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶೋಷಿತ ವರ್ಗವು ತನ್ನ ಅಸ್ಮಿತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಕಾದಂಬರಿಗಳು ದಾಖಲಿಸಿವೆ:

'ಕಪ್ಪು' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿನ ಜಾತಿ ದೌರ್ಜನ್ಯ: ಕುಂ. ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನವರ 'ಕಪ್ಪು' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಜಾತಿಯ ಜನರ ಮೇಲಿನ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಊರಿನ ಗೌಡರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಎಷ್ಟಿತ್ತೆಂದರೆ, ಕೆಳಜಾತಿಯವರು ಗೌಡರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೀಸೆ ಬಿಡುವುದು ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ದರ್ಪದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕೆಳಜಾತಿಯವರು ಮೀಸೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವರ ಮೂಗು ಕೊಯ್ಯುವಂತಹ ಕ್ರೌರ್ಯವಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ದಲಿತರು ಇಂತಹ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.[4]

ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಮಡಿ-ಮೈಲಿಗೆ: 'ಕಪ್ಪು' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರಿ ಎಲ್ಲಪ್ಪ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಕೆಳಜಾತಿಯವರ ಮನೆಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಹಾಲು ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, 'ಮುಸ್ಸಂಜೆ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ'ದಲ್ಲಿ ಮಡಿವಾಳ ಜಾತಿಯ ಗುತ್ಯವ್ವ ತನ್ನ ಕುಲವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕುರಿ, ಕೋಳಿ ಸಾಕಿ ತರಕಾರಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಬದುಕು ನಡೆಸುತ್ತಾಳೆ. ಇದು ವೃತ್ತಿ ಬದಲಾವಣೆಯ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದಾದ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

'ಹಸಿಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಹದ್ದುಗಳು': ಗೀತಾ ನಾಗಭೂಷಣ ಅವರು ಸತ್ತ ದನಗಳನ್ನು ಎತ್ತುವ ಮತ್ತು ಅದರ ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುವ ಅನಿವಾರ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಿರುದ್ಧ ಫಕೀರಪ್ಪನ ಆಕ್ರೋಶವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಮಾನವೀಯ ಕಸುಬಿನ ವಿರುದ್ಧದ ಸಿಟ್ಟು ಶ್ರೇಣೀಕೃತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬುಡವನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುವ ಹಂಬಲವಾಗಿದೆ.[5]

'ಕುಸುಮಬಾಲೆ': ದೇವನೂರು ಮಹಾದೇವ ಅವರು ಗಾರಸಿದ್ದ ಮತ್ತು ನಾಗರಾಜುವಿನ ಮೂಲಕ ನ್ಯಾಯ ಪಂಚಾಯಿತಿಯ ಏಕಪಕ್ಷೀಯ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶೋಷಿತ ವರ್ಗವು ಮೌನವನ್ನು ಮುರಿದು ನ್ಯಾಯದ ಪರವಾಗಿ ಧ್ವನಿ ಎತ್ತುವ ಮೂಲಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದೆ. 'ಕುಸುಮಬಾಲೆ'ಯಲ್ಲಿನ ಕಾನೂನು ಪ್ರಜ್ಞೆ: ದೇವನೂರು ಮಹಾದೇವರ 'ಕುಸುಮಬಾಲೆ'ಯಲ್ಲಿ ಗಾರಸಿದ್ಧ ಮಾವ ಹದಿನಾರು ಎಳನೀರುಗಳನ್ನು ಕದ್ದ ಆರೋಪದ ಮೇಲೆ ನ್ಯಾಯ ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ

ಒಳಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಿತ ದಲಿತ ಯುವಕ ನಾಗರಾಜು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಪೊಲೀಸ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಘಟನೆಯು ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೂಲಕ ಶೋಷಿತ ವರ್ಗವು ಹೇಗೆ ಅರಿವು ಪಡೆದು ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಪಂಚಾಯಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸವಾಲು ಮಾಡಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.[6]

ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಜಾತಿ ಮೀರುವಿಕೆ

ಜಾತಿಯ ಸಂಕುಚಿತ ಚೌಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು:

‘**ಕಾರ್ಯ**’: ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿಯವರ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೊಳ್ಳಿ ಐನೋರು ದಲಿತ ಕೇರಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಒಂದು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪಲ್ಲಟ. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಮೈಲಿಗೆಯ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದ್ದ ದಲಿತ ಕೇರಿಯನ್ನು ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಅರ್ಚಕರು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಜಾತೀಯತೆಯ ಗೋಡೆಗಳು ಕುಸಿಯುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.[7]

‘**ಹೊಲೇಗೇರಿಯ ರಾಜಕುಮಾರ**’: ಶಿವರುದ್ರ ಕೆ. ಕಲ್ಲೋಲಿಕರ್ ಅವರು ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಜಾನೂಬನ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧದ ಮೂಲಕ “ಜಾತಿಗಿಂತ ಜೀವ ಮುಖ್ಯ” ಎಂಬ ಮಾನವತಾವಾದಿ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಗುವನ್ನು ಸಾಕಿ ಬೆಳೆಸುವಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಲುವು ಸಮಾಜದ ಹೊಸ ಮುಖವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ.[8]

‘**ಮುಸ್ಸಂಜೆ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ**’: ಮಂಜ ಮತ್ತು ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಪ್ರೇಮ ಸಂಬಂಧವು ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಲ್ಲ, ಅದು ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸಂರಚನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀರುವ ತೀವ್ರವಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಲಂಕೇಶರು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ.[9]

ವೃತ್ತಿ ಕೇಂದ್ರಿತ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳು

ಮೆಕ್ಕೈವರ್ ಮತ್ತು ಪೇಜ್ ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ವರ್ಗ’ವು ಆರ್ಥಿಕ ಸಬಲತೆಯ ಮೂಲಕ ಜಾತಿಯ ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಮೀರುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕುಲಕಸುಬುಗಳಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಹೊಸ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮವು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ:

ವೃತ್ತಿ ಬದಲಾವಣೆ: ‘ಕಪ್ಪು’ ಕಾದಂಬರಿಯ ಮಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ‘ಮುಸ್ಸಂಜೆ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ’ದ ಗುತ್ಯವ್ವಳ ಪಾತ್ರಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಗುತ್ಯವ್ವಳು ತನ್ನ ಕುಲಕಸುಬಾದ ಮಡಿವಾಳ (ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವ) ಕಸುಬನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರದ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಸಾಧಿಸುವುದು ವೃತ್ತಿಪರ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದ ಪ್ರಮುಖ ಘಟ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಆಧುನಿಕತೆ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿ: ‘ಕುಸುಮಬಾಲೆ’ಯ ಚನ್ನನು ಮುಂಬೈನಲ್ಲಿ

ಹೋಟೆಲ್ ಉದ್ಯಮ ನಡೆಸಿ 'ಬೆಂಜ್ ಕಾರಿ'ನಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಆರ್ಥಿಕ ಸಬಲತೆಯು ಹೇಗೆ ಜಾತಿಯ ಕೀಳರಿಮೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವರ್ಗ'ವು 'ಜಾತಿ'ಯನ್ನು ಹಿಂದಿಕ್ಕುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ: ವೈ.ಎನ್. ಮಂದ ಅವರ 'ಮಾಗಿ' ಕಾದಂಬರಿಯ ಮಾಗವ್ವಳು ಶ್ರಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಸಂಸಾರದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಬದುಕಿನ ಮೂಲಕ ಅವಳು ತೋರುವ ದಿಟ್ಟತನವು ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮ ಕೇಂದ್ರಿತ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳು

ಧರ್ಮವು ಸಮಾಜದ ಚಾಲಕ ಶಕ್ತಿಯಾದರೂ, ಅದರೊಳಗಿನ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾಗುತ್ತವೆ.

ಧಾರ್ಮಿಕ ಸವಾಲುಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆ

ಸಾರಾ ಅಬೂಬಕ್ಕರ್ ಅವರ 'ಚಂದ್ರಗಿರಿ ತೀರದಲ್ಲಿ' ಕಾದಂಬರಿಯು ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮದ 'ತಲಾಕ್' ಮತ್ತು ಮರುವಿವಾಹದ ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳ ನಡುವೆ ನಾದಿರಾಳ ಸಂಕಟವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಲ್ ಮಾರ್ಕ್ಸ್ ಅವರು ಧರ್ಮವನ್ನು 'ಅಫೀಮು' (Opium) ಎಂದು ಕರೆದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮುಖಂಡರು (ಮೌಲ್ವಿಗಳು) ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಾದಿರಾಳ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ರಶೀದನು ಬುರ್ಖಾ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳ ವಿರುದ್ಧ ತಳೆಯುವ ಆಧುನಿಕ ನಿಲುವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.[10]

ಸಂಘರ್ಷ ಮತ್ತು ಮತಾಂತರ: 'ಚಿದಂಬರ ರಹಸ್ಯ': ಕೆ.ಪಿ. ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ತೇಜಸ್ವಿಯವರ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಸೆಫ್ ಅಂಗಾರನ ಕುಟುಂಬವು ಮತಾಂತರದ ಮೂಲಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯತ್ನ ನಡೆಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಮಸೀದಿ ಮತ್ತು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ನಡುವೆ ಧ್ವನಿವರ್ಧಕಗಳ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಸ್ಪರ್ಧೆಯು ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಆಧುನಿಕ ಸಂಘರ್ಷದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.[11]

ಪ್ರತಿಭಟನೆ: ಹರಿಜನರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯ ವಿರುದ್ಧ "ನಾವು ಮತಾಂತರ ಹೊಂದುತ್ತೇವೆ" ಎಂಬ ಬೆದರಿಕೆ ಒಡ್ಡುವುದು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಬದಲಾವಣೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧದ ತೀವ್ರವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಅಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಮತಾಂತರ: ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ, ಮತಾಂತರವು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಬದಲಾವಣೆಯಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಶೋಷಣೆಯ ವಿರುದ್ಧದ ಒಂದು 'ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಭಟನೆ'. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದೊಳಗಿನ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಅಸಮಾನತೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆಯಲು ದಲಿತರು ಇಸ್ಲಾಂ, ಕ್ರೈಸ್ತ

ಅಥವಾ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಮುಖ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಒಂದು 'ಬೆದರಿಕೆ'ಯಾಗಿ ಅಥವಾ 'ಎಚ್ಚರಿಕೆ'ಯಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಡಾ. ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಪ್ರಭಾವ: "ನಾನು ಹಿಂದೂವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು, ಆದರೆ ಹಿಂದೂವಾಗಿ ಸಾಯಲಾರೆ" ಎಂಬ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಘೋಷಣೆಯು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪಲ್ಲಟ ತಂದಿತು. ಇದು ಶೋಷಿತ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮತಾಂತರವು ಒಂದು 'ವಿಮೋಚನೆಯ ಹಾದಿ' ಎಂಬ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸಿತು.[12]

ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಿತ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳು

ಕುಟುಂಬ: ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬಗಳ ವಿಘಟನೆ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಯ್ಕೆಗಳಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಾದಂಬರಿಗಳು ದಾಖಲಿಸಿವೆ. 'ಮುಸ್ಸಂಜೆ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ'ದ ರಂಗವ್ವಳಂತಹ ಹಿರಿಯ ಪಾತ್ರಗಳು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರೇಮ ವಿವಾಹಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸುವುದು ಕುಟುಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಮಾನಸಿಕ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಿಕ್ಷಣ: 'ಕುಸುಮಬಾಲೆ'ಯ ನಾಗರಾಜುವಿನ ಪಾತ್ರವು ಶಿಕ್ಷಣದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ದಲಿತ ಯುವಕನೊಬ್ಬ ಕಾನೂನು ಅರಿವಿನ ಮೂಲಕ ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಪಂಚಾಯಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ, ಅಲ್ಲಿನ ಮುಖಂಡರು ಅವನ ಕಾನೂನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚರಿ (Surprise) ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳತ್ತ ಸಮಾಜ ಸಾಗುತ್ತಿರುವುದರ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ.

ನಗರೀಕರಣ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋಗ: 'ಕುಸುಮಬಾಲೆ'ಯಲ್ಲಿನ ಚೆನ್ನನ ಮುಂಬೈ ಪ್ರವಾಸದ ಸಂದರ್ಭವು ನಗರೀಕರಣವು ಜಾತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಗೌಣವಾಗಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ದೊಡ್ಡ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಜಾತಿಗಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಲುವನ್ನು ಇದು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಜಾತಿ ವಿವಾಹ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ: 'ಮುಸ್ಸಂಜೆ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ'ದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಯತ ಹುಡುಗಿ ಸಾವಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಬ್ಯಾಡರ ಮಂಜನ ಪ್ರೇಮವು ಸಮಾಜದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮೀರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರೂ, ಅಂತಿಮವಾಗಿ ರಂಗವ್ವ ತನ್ನ ಮಗಳ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಸಾಥ್ ನೀಡುವುದು ಸಮಾಜದ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬುದ್ಧಿಜೀವಿ ಉಡುಪ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂ ಯುವತಿ ಮುಮ್ತಾಜ್ ಅವರ ವಿವಾಹವು ಧರ್ಮದ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.[13]

ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿನ ಬದಲಾವಣೆಗಳು: ಶಿಕ್ಷಣವು ಕೆಳವರ್ಗದ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಬದಲಾವಣೆ ತಂದಿದೆ. 'ಮಾಗಿ' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಗವ್ವ ತನ್ನ ಮಗ ವಸಂತನನ್ನು ಓದಿಸಿ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರನನ್ನಾಗಿ

ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲ ಹೊಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಹಂಬಲವು ಬಡತನದ ಸಂಕೋಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಅಸ್ತ್ರವಾಗಿದೆ.

ತೀರ್ಮಾನ

ಸಮಾಜವು ಸ್ಥಿರವಾದದ್ದಲ್ಲ; ಅದು ನಿರಂತರ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಒಳಪಡುವಂಥದ್ದು. ಕನ್ನಡ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ನೈಜವಾಗಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿವೆ. ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿಯ ಕ್ರೌರ್ಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅಂತರಜಾತಿ ಪ್ರೇಮದವರೆಗೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಜಾಗೃತಿಯವರೆಗೆ ಸಮಾಜವು ಸಾಗಿಬಂದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಈ ಆಕರಗಳು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, 1970ರ ನಂತರದ ಕನ್ನಡ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಸಮಾಜದ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಮುಖವಾಡಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ದರ್ಶಿಸುವ ಕನ್ನಡಿಗಳಾಗಿವೆ. ಜಾತಿ, ವೃತ್ತಿ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಈ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳು ಸಮಾನತೆಯ ಸಮಾಜದ ನಿರ್ಮಾಣದತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆಗಳಾಗಿವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಲೆಯಾಗಿ ಉಳಿಯದೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪಲ್ಲಟಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಪ್ರಬಲ ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಆಕರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು:

1. ಎಸ್.ವಿ. ಕೇತ್ಕರ್, (1909), ದಿ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಕ್ಯಾಸ್ಟ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಇಥಾಕಾ: ಟೇಲರ್ ಅಂಡ್ ಕಾರ್ಪಂಟರ್, ಪು.ಸಂ. 15–20
2. ಆರ್.ಎಂ. ಮೆಕೈವರ್ ಮತ್ತು ಚಾರ್ಲ್ಸ್ ಎಚ್. ಪೇಜ್, (1949), ಸೊಸೈಟಿ: ಆನ್ ಇಂಟ್ರೊಡಕ್ಟರಿ ಅನಾಲಿಸಿಸ್, ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್: ರೈನ್‌ಹಾರ್ಟ್, ಪು.ಸಂ. 350–365
3. ಎಂ.ಎನ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ್, (1962), ಕ್ಯಾಸ್ಟ್ ಇನ್ ಮಾಡರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ ಅಂಡ್ ಅದರ್ ಎಸ್ಸೇಸ್, ಮುಂಬೈ: ಏಷ್ಯಾ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಪು.ಸಂ. 1–15
4. ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಕುಂ., (1993), ಕಪ್ಪು, ಚನ್ನಗಿರಿ: ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 45–60
5. ಗೀತಾ ನಾಗಭೂಷಣ, (1982), ಹಸಿಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಹದ್ದುಗಳು, ಹೊಸಪೇಟೆ: ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 110–125
6. ದೇವನೂರ ಮಹಾದೇವ, (1988), ಕುಸುಮಬಾಲೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ: ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 30–45
7. ದೇವನೂರ ಮಹಾದೇವ, (1988), ಕುಸುಮಬಾಲೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ: ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 30–45
8. ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿ, (1988), ಕಾರ್ಯ, ಸಾಗರ: ಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 90–105

9. ಶಿವರುದ್ರ ಕೆ. ಕಲೋಲಿಕರ್, (1987), ಹೊಲೇಗೇರಿಯ ರಾಜಕುಮಾರ, ಧಾರವಾಡ: ಅಂಜನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 5–10
10. ಲಂಕೇಶ್ ಪಿ., (1978), ಮುಸ್ಸಂಜೆ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ, ಬೆಂಗಳೂರು: ಲಂಕೇಶ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 120–145
11. ಜವರಯ್ಯ ಮ.ನ., (1971), ಮಾಗಿ, ಮೈಸೂರು: ಮಧು ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 65–85
12. ಸಾರಾ ಅಬೂಬಕ್ಕರ್, (1984), ಚಂದ್ರಗಿರಿ ತೀರದಲ್ಲಿ, ಬೆಂಗಳೂರು: ಚಂದ್ರಗಿರಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 140–155
13. ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ತೇಜಸ್ವಿ ಕೆ.ಪಿ., (1985), ಚಿದಂಬರ ರಹಸ್ಯ, ಮೈಸೂರು: ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು.ಸಂ. 210–230

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

1. ಸಾರಾ ಅಬೂಬಕ್ಕರ್, (1984), ಚಂದ್ರಗಿರಿ ತೀರದಲ್ಲಿ, ಬೆಂಗಳೂರು: ಚಂದ್ರಗಿರಿ ಪ್ರಕಾಶನ.
2. ಶಿವರುದ್ರ ಕೆ. ಕಲೋಲಿಕರ್, (1987), ಹೊಲೇಗೇರಿಯ ರಾಜಕುಮಾರ, ಧಾರವಾಡ: ಅಂಜನಾ ಪ್ರಕಾಶನ.
3. ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ತೇಜಸ್ವಿ ಕೆ.ಪಿ., (1985), ಚಿದಂಬರ ರಹಸ್ಯ, ಮೈಸೂರು: ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶನ.
4. ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಕುಂ., (1982), ಹಸಿಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಹದ್ದುಗಳು, ಹೊಸಪೇಟೆ: ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರಕಾಶನ.
5. ದೇವನೂರ ಮಹಾದೇವ, (1988), ಕುಸುಮಬಾಲೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ: ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರಕಾಶನ.
6. ಜವರಯ್ಯ ಮ.ನ., (1971), ಮಾಗಿ, ಮೈಸೂರು: ಮಧು ಪ್ರಕಾಶನ.
7. ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿ, (1988), ಕಾರ್ಯ, ಸಾಗರ: ಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ.
8. ಲಂಕೇಶ್ ಪಿ., (1978), ಮುಸ್ಸಂಜೆ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ, ಬೆಂಗಳೂರು: ಲಂಕೇಶ್ ಪ್ರಕಾಶನ.
9. ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಕುಂ., (1993), ಕಪ್ಪು, ಚನ್ನಗಿರಿ: ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಕಾಶನ.